

Κείμενο παρατηρήσεων του Green Tank επί του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

Το κείμενο παρουσιάζει τα σχόλια της δεξαμενής σκέψης Green Tank επί της παρουσίασης του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΕΣΑΑ) που δόθηκε στη δημοσιότητα στις 31.3.2021 καθώς και του πιο αναλυτικού κειμένου που δόθηκε στη δημοσιότητα στις 2.4.2021.

Γενικές παρατηρήσεις

- 1. Ανάγκη διαβούλευση:** Όπως αποτυπώνεται στη σχετική ενότητα (Μέρος 3), το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας δεν έχει προετοιμαστεί στη βάση μιας ανοιχτής και συμμετοχικής διαβούλευσης. Η μόνη δημόσια διαβούλευση οργανώθηκε στο τέλος του 2020 επί των στρατηγικών κατευθύνσεων του Σχεδίου, και όχι επί των συγκεκριμένων παρεμβάσεων που θα χρηματοδοτηθούν. Ωστόσο, όπως είχαμε σημειώσει [στα σχόλια μας τότε](#), η διαβούλευση οργανώθηκε ενώ παρουσιάζονταν στη δημόσια σφαίρα συγκεκριμένα έργα και δεσμεύσεις ποσών, κάτι το οποίο εξακολούθησε καθ' όλη τη διάρκεια προετοιμασίας του ΕΣΑΑ. Συνεπώς, παρά την [προτάση μας](#) αλλά και την [έκκληση της κοινωνίας των πολιτών](#), δεν πραγματοποιήθηκαν επόμενοι κύκλοι διαβούλευσης συνολικά ή τομεακά, και επομένως δεν έχει υπάρξει η δυνατότητα κατάθεσης επιπλέον προτάσεων ή σχολιασμού προσχεδίων. Επίσης, δεν προβλέπεται, με βάση όσα έχουν ανακοινωθεί μέχρι στιγμής, άλλη διαβούλευση πριν την υποβολή του σχεδίου στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Η αξία, δε, της διαβούλευσης αναδεικνύεται από την εξέταση του ίδιου του κειμένου συγκριτικά με το κείμενο των στρατηγικών κατευθύνσεων. Είναι θετικό, για παράδειγμα, ότι αφαιρέθηκαν οι προβλέψεις για υποδομές ορυκτού αερίου από τις λύσεις τηλεθέρμανσης των λιγνιτικών περιοχών και για την επέκταση του δικτύου του ορυκτού αερίου, αναδεικνύοντας ότι μεταξύ άλλων αξιοποιήθηκαν οι σχετικές προτάσεις που είχε καταθέσει το Green Tank.

- 2. Απαιτείται επιπλέον τεκμηρίωση:** Οι περιγραφές των παρεμβάσεων που προβλέπει το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας είναι συνοπτικές, γενικόλογες και σε πολλά σημεία αόριστες. Οι περιγραφές των επενδύσεων που έχουν ενσωματωθεί στο Εθνικό Σχέδιο μέχρι στιγμής δεν καλύπτουν τις απαιτήσεις που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις κατευθυντήριες γραμμές της. Έτσι, καθίσταται δύσκολη η αξιολόγηση του Σχεδίου και κυρίως του βαθμού αξιοποίησης της συνδρομής του στην πράσινη ανάκαμψη. Τονίζεται ότι οι πόροι του Ταμείου Ανάκαμψης, μαζί με εκείνους από το νέο ΕΣΠΑ 2021-2027 και τους πόρους της νέας ΚΑΠ δίνουν στην Ελλάδα τη σπάνια ευκαιρία να χρηματοδοτήσει τον πράσινο μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας της, σε συμμόρφωση με την Ευρωπαϊκή Συμφωνία αλλά και τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ. Εξάλλου, σύμφωνα με την επιστημονική κοινότητα, τα επόμενα χρόνια μέχρι το 2030 αποτελούν το τελευταίο παράθυρο ελπίδας για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης και της απώλειας της βιοποικιλότητας. Εάν δεν προβλεφθούν σήμερα επαρκείς χρηματοδοτήσεις για την υλοποίηση αυτών των μέτρων, τότε οι επιπτώσεις θα είναι ανεπίστρεπτες.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζητά από τα κράτη μέλη την υποβολή εξειδικευμένων προτάσεων. Συγκεκριμένα, κάθε μία επένδυση πρέπει να συνοδεύεται από τεκμηρίωση και αναλυτικές πληροφορίες σχετικά με τη φύση, τον τύπο, τη στόχευση της επένδυσης καθώς και τα μέσα και το χρονοδιάγραμμα υλοποίησής της. Από τις περιγραφές των παρεμβάσεων που περιλαμβάνονται στο ΕΣΑΑ απουσιάζουν ακόμα και οι πιο βασικές πληροφορίες, όπως ποιες είναι οι συγκεκριμένες επενδύσεις ή έργα στις οποίες αναφέρεται η εκάστοτε δράση. Η παρατήρηση αυτή ισχύει ειδικά στις περιπτώσεις με υψηλή χρηματοδότηση (άνω των 100 εκατομμυρίων) στις οποίες η περιγραφή καλύπτει πολλά και πιθανώς διακριτά έργα. Στις περιπτώσεις αυτές λείπουν οι πληροφορίες για τον καταμερισμό της χρηματοδότησης ανάμεσα στα επιμέρους έργα καθώς και η γεωγραφική τους κατανομή. Είναι απαραίτητη η περαιτέρω εξειδίκευση και εκ νέου δημόσια παρουσίαση του Σχεδίου Ανάκαμψης.

- 3. Μη πρόκληση σημαντικής βλάβης:** Το Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας δεν εξηγεί τον τρόπο με τον οποίο διασφαλίζεται ότι κανένα μέτρο για την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων και επενδύσεων δεν βλάπτει σημαντικά τους περιβαλλοντικούς στόχους κατά την έννοια του άρθρου 17 του κανονισμού (ΕΕ) 2020/852 («αρχή της μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης»). Μάλιστα αυτό είναι ένα σημαντικό κενό, καθώς το ίδιο το κείμενο αναφέρει ότι θα πρέπει να περιλαμβάνεται στο Σχέδιο τέτοια επεξήγηση.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογής της αρχής της «μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης» έχει προετοιμάσει πρότυπο κατάλογο σημείων ελέγχου, τον οποίο καλεί τα κράτη μέλη να χρησιμοποιήσουν για την αξιολόγηση των μέτρων που προτείνουν και να ενσωματώσουν τις απαντήσεις και τη σχετική τεκμηρίωση στα Εθνικά Σχέδια που θα υποβάλλουν. Η απουσία αυτής της τεκμηρίωσης αποτελεί ουσιώδη παράλειψη και αφαιρεί τη δυνατότητα εκτίμησης του βαθμού συμμόρφωσης της Ελλάδας με την εν λόγω αρχή.

- 4. Ανάγκη αναλυτικής παρουσίασης της συμβολής των μέτρων του ΕΣΑΑ στους κλιματικούς και περιβαλλοντικούς στόχους:** Στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας περιέχεται ο ισχυρισμός ότι το ποσοστό των πόρων που κατευθύνεται στην πράσινη ανάκαμψη και ειδικά στην επίτευξη των κλιματικών στόχων ανέρχεται στο 38%, δηλαδή μεγαλύτερο ποσοστό από το ελάχιστο (37%) που θέτει ο Κανονισμός. Ωστόσο ο ισχυρισμός αυτός είναι αδύναμος, καθώς στο Εθνικό Σχέδιο δεν τεκμηριώνεται. Οι πόροι για τον πυλώνα 1 της πράσινης μετάβασης από το Ταμείο Ανάκαμψης από €6.026 εκ. φτάνουν μέσω της μόχλευσης τα €10.395 εκ., ποσοστό 18% του συνολικού προϋπολογισμού των €57.567 εκ. Δεν υπάρχει εξήγηση πώς αυτό το ποσοστό παρουσιάζεται τελικά να φτάνει το 38% του προϋπολογισμού. Επίσης δεν παρουσιάζεται αναλυτικά σε ποιες συγκεκριμένες παρεμβάσεις αντιστοιχούν τα €12 δις του δανεισμού από το Ταμείο Ανάκαμψης ούτε εξηγείται για ποιες δράσεις προβλέπεται η κινητοποίηση επιπλέον ιδιωτικών πόρων.

Ο Κανονισμός προβλέπει συγκεκριμένη μεθοδολογία με συντελεστές για τον υπολογισμό της συμβολής της χρηματοδότησης επιμέρους παρεμβάσεων στην επίτευξη των κλιματικών και περιβαλλοντικών στόχων. Στο κείμενο δεν περιλαμβάνεται αναλυτική παρουσίαση του

σχετικού πίνακα ανά παρέμβαση, ούτε και ο συντελεστής που εφαρμόζεται για κάθε μία από αυτές.

Πέρα από τη διαφάνεια και την τεκμηρίωση της συμβολής του ΕΣΑΑ στους κλιματικούς και περιβαλλοντικούς στόχους, μία **αναλυτική παρουσίαση θα αναδεικνυε και κατά πόσο η υποστήριξη της πράσινης μετάβασης προσεγγίζεται μόνο μέσα από τις ενεργειακές και περιβαλλοντικές δράσεις ή αν έχει ενσωματωθεί οριζόντια ώστε να οδηγήσει στον μετασχηματισμό όλων των τομέων της οικονομίας**. Η σχετική ανησυχία προκύπτει από την παρουσίαση της συσχέτισης των αξόνων του Εθνικού Σχεδίου με τους πυλώνες του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάκαμψης σε πίνακα του Σχεδίου. Ισχυρή συσχέτιση με τον πυλώνα της πράσινης μετάβασης αποτυπώνεται μόνο για τους αμιγώς περιβαλλοντικούς και ενεργειακούς άξονες (1.1-1.4), ενώ συμπληρωματική συσχέτιση αποτυπώνεται με ορισμένους άξονες της ψηφιακής μετάβασης (2.2-2.3). Ωστόσο, απουσιάζει, όπως είχε σημειωθεί και κατά τη διαβούλευση επί των στρατηγικών κατευθύνσεων τον Νοέμβριο, οποιαδήποτε συνέργεια με τη δέσμη μέτρων 4 και ειδικά με τον άξονα 4.6 που αφορά στον εκσυγχρονισμό των βασικών κλάδων της οικονομίας. Συνεπώς, **συμπεραίνεται ότι δεν επιχειρείται ο πράσινος μετασχηματισμός των τομέων της οικονομίας** όπως είναι ο τουρισμός, ο αγροδιατροφικός τομέας και οι υποδομές και έτσι αφαιρείται η δυνατότητα από σημαντικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας να συμβάλλουν στην πράσινη ανάκαμψη της χώρας.

Προτείνεται να αποτυπωθεί ποσοτικά, με βάση τη μεθοδολογία που έχει ορίσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η συνδρομή της κάθε παρέμβασης στους κλιματικούς και περιβαλλοντικούς στόχους και με βάση τα συμπεράσματα που θα προκύψουν να ενισχυθεί η συνέργεια δράσεων των διακριτών τομέων οικονομίας με τον πυλώνα της πράσινης ανάκαμψης. Τα αποτελέσματα αυτής της τεκμηρίωσης θα πρέπει να είναι δημόσια διαθέσιμα.

- 5. Συνεκτικότητα και συμπληρωματικότητα με άλλα Εθνικά Σχέδια:** Ο βασικός στόχος της χρηματοδότησης έργων από το Ταμείο Ανάκαμψης είναι ο εκσυγχρονισμός και η ανάκαμψη της εθνικής οικονομίας μετά την πανδημία COVID-19, σε πλήρη συμμόρφωση με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και την ανάγκη για τον πράσινο μετασχηματισμό της. Επομένως τα έργα θα έπρεπε να είναι μακρόπνοα, οραματικά και να επιχειρούν να καλύψουν τις ανάγκες που θα έχει η χώρα στο μέλλον. Ωστόσο, το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας είναι αρκετά συντηρητικό και εστιάζει σε πολλά σημεία σε έργα που θα καλύψουν μόνο τρέχουσες ανάγκες ή έργα που βασίζονται σε ήδη πολύ ώριμες τεχνολογίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περιγραφή της συνάφειας του ΕΣΑΑ με το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ). Ενώ το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης υπερθεματίζει τη συμβολή του στην επίτευξη των στόχων του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα, δεν σημειώνεται πουθενά ότι το τελευταίο είναι ήδη ξεπερασμένο και η αναθεώρησή του πρέπει να θεωρείται βέβαιη. Πιο συγκεκριμένα, το τρέχον ΕΣΕΚ είναι συμβατό με τον προηγούμενο ευρωπαϊκό κλιματικό στόχο μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 40% το 2030 σε σχέση με το 1990 και όχι με τον νέο πιο φιλόδοξο στόχο μείωσης εκπομπών κατά τουλάχιστον 55%. Το ΕΣΑΑ πρέπει να λάβει υπόψη αυτή την πραγματικότητα και να ενισχύσει την πορεία της χώρας στην επίτευξη των πλέον φιλόδοξων κλιματικών στόχων.

Όσον αφορά στις δράσεις για τη βιοποικιλότητα, δεν υπάρχει αναφορά στο Πλαίσιο Δράσεων Προτεραιότητας και της συμβολής του Ταμείου στην κάλυψη των αναγκών για τις περιοχές Natura 2000. Επιπλέον, το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, δεν αναφέρεται πουθενά στην ανάγκη συμμόρφωσης με τις προτεραιότητες που θέτει η νέα Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2030 και ειδικότερα το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Αποκατάστασης της Φύσης το οποίο αναμένεται να θέσει σε νέες βάσεις την ανάγκη μετασχηματισμού της οικονομίας για την επίτευξη στόχων που αφορούν στη βιοποικιλότητα. Επιπλέον, απουσιάζει η αναφορά στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τη Βιοποικιλότητα, το οποίο αναμένεται να καταρτιστεί το επόμενο διάστημα και θα καλύπτει την περίοδο 2021-2025, δηλαδή θα συμπέσει με την περίοδο υλοποίησης των έργων του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.

- 6. Συνεκτικότητα και συμπληρωματικότητα με άλλα προγράμματα χρηματοδότησης:** Το κεφάλαιο στο οποίο αποτυπώνεται η συνεκτικότητα και η συμπληρωματικότητα του ΕΣΑΑ με το ΕΣΠΑ είναι γενικόλογο και διακρίνεται από αόριστες διαπιστώσεις συνεκτικότητας με τους στόχους της Πολιτικής Συνοχής 2021-2027 και του Ταμείου Δίκαιης Ανάπτυξης. Δεν διευκρινίζεται ο βαθμός και ο τύπος της συμπληρωματικότητας αλλά και πώς αυτός διαφοροποιείται ανάλογα με τις προτεραιότητες του εκάστοτε Τομεακού ή Περιφερειακού Προγράμματος. Ενδεικτικά, δεν είναι σαφές ποιες δράσεις εξοικονόμησης ή αποθήκευσης ενέργειας ή προστασίας της βιοποικιλότητας θα ενισχυθούν μέσα από τα τομεακά και Περιφερειακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ και ποιες ακριβώς από το Ταμείο Ανάκαμψης αλλά και ποιες αναμένεται να υλοποιηθούν από τη μόχλευση επιπλέον ιδιωτικών πόρων.

Ειδικότερες παρατηρήσεις

- 1. Εξοικονόμηση ενέργειας και ενεργειακή αποδοτικότητα:** Είναι ενθαρρυντικό ότι 1,73 δις ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης θα διοχετευθούν σε δράσεις για εξοικονόμηση ενέργειας στα νοικοκυριά, τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας μικρομεσαίων επιχειρήσεων και την ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων του δημοσίου και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Πρόσφατες δηλώσεις του υπουργού αναφέρουν ότι ως τα μέσα της δεκαετίας θα επενδυθούν 3 δις συνολικά στην εξοικονόμηση ενέργειας στα κτίρια. Ακόμα όμως και αυτό το ποσό απέχει πολύ από τα 11 δις ευρώ τα οποία, σύμφωνα με το τρέχον ΕΣΕΚ, θα απαιτηθούν για την επίτευξη των στόχων εξοικονόμησης ενέργειας του 2030. Το Σχέδιο δεν εξειδικεύει τη συμπληρωματικότητα με άλλους ευρωπαϊκούς πόρους (π.χ. ΕΣΠΑ 2021-2027) για την επίτευξη αυτών των στόχων ούτε και αν η κατανομή των πόρων σε διαφορετικές περιφέρειες της χώρας θα βασιστεί σε συγκεκριμένα κριτήρια, ώστε να κατευθύνουν τον σχεδιασμό των Περιφερειακών Προγραμμάτων 2021-2027.
- 2. Έργα αποθήκευσης ενέργειας:** Είναι θετικό ότι 450 εκ. του Ταμείου Ανάκαμψης θα διατεθούν για έργα αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας που θα εξυπηρετήσουν την αυξημένη διείσδυση μεταβλητών ΑΠΕ (και ειδικότερα της αιολικής και της ηλιακής ενέργειας). Ωστόσο,

εκτός από έργα αντλησιοταμίευσης και μπαταρίες θα έπρεπε να χρηματοδοτηθούν και άλλες τεχνολογίες αποθήκευσης όπως συστήματα ηλεκτρόλυσης για την παραγωγή πράσινου υδρογόνου αλλά και μετατροπής λιγνιτικών σταθμών σε μονάδες θερμικής αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας που προέρχεται από ΑΠΕ. Πρώτον, η Ελλάδα αναμφισβήτητα θα χρειαστεί ως το 2030 μεγαλύτερη αποθηκευτική ισχύ από τα 1,38 GW που προβλέπεται να χρηματοδοτηθούν από το Ταμείο Ανάκαμψης σύμφωνα με σχετική ανάλυση του ΕΜΠ για τη συμμόρφωση της Ελλάδας με τον νέο ευρωπαϊκό κλιματικό στόχο μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 55% το 2030 σε σχέση με το 1990. Δεύτερον, εκεί που χρειάζεται περισσότερο να διοχετευθούν πόροι είναι στις λιγότερο ώριμες τεχνολογίες αποθήκευσης οι οποίες όμως προβλέπεται ότι θα παίξουν καθοριστικό ρόλο στο ενεργειακό μέλλον της χώρας.

Επομένως προτείνεται να συμπεριληφθούν προς χρηματοδότηση από το Ταμείο Ανάκαμψης έργα συστημάτων ηλεκτρόλυσης για την παραγωγή πράσινου υδρογόνου και έργα μετατροπής λιγνιτικών σταθμών σε μονάδες θερμικής αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας που προέρχεται από ΑΠΕ. Η χρηματοδότηση τέτοιων έργων συμπεριλαμβάνονται εξάλλου και στις ευρωπαϊκές εμβληματικές δράσεις που προτείνονται για την αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης (Power Up και Recharge & Refuel).

- 3. Έργα μείωσης του ανθρακικού αποτυπώματος των ενεργοβόρων βιομηχανιών:** Το Ταμείο Ανάκαμψης δεν περιλαμβάνει έργα μείωσης του ανθρακικού αποτυπώματος των ενεργοβόρων βιομηχανιών, το οποίο, παρά τις επιδοτήσεις που δίνονται στη βιομηχανία (αντιστάθμιση του έμμεσου κόστους εκπομπών ηλεκτρικής ενέργειας και αμειβόμενες υπηρεσίες διακοπής φορτίου) παραμένει ιδιαίτερα υψηλό. Είναι χαρακτηριστικό ότι παρά τα μέτρα ενίσχυσης των ενεργοβόρων βιομηχανιών, οι εκπομπές αερίων θερμοκηπίου από αυτές έχουν μείνει πρακτικά οι ίδιες σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας 2010-2019, ενώ ταυτόχρονα το κόστος ηλεκτρικής ενέργειας της ελληνικής βιομηχανίας είναι το 6^ο υψηλότερο στην ΕΕ-27.

Η πρόβλεψη εξειδικευμένης χρηματοδότησης από το Ταμείο Ανάκαμψης έργων εξοικονόμησης ενέργειας αλλά και έργων αλλαγής καυσίμων και διεργασιών στη βιομηχανία, τα οποία διαφορετικά είναι δύσκολο να πραγματοποιηθούν λόγω υψηλού κόστους, θα είχε πολλαπλασιαστικά οφέλη για τη χώρα μας.

Πρώτον, θα μείωνε δραστικά και δομικά τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου της βιομηχανίας συμβάλλοντας στην επίτευξη των εθνικών και ευρωπαϊκών κλιματικών στόχων. Σημειώνεται ότι το τρέχον ΕΣΕΚ προβλέπει μείωση της τελικής κατανάλωσης ενέργειας κατά μόλις 4,4% και κατά μόλις 11% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από τη βιομηχανία ως το 2030 σε σχέση με το 2020. Την ίδια στιγμή είναι απολύτως βέβαιο ότι το ΕΣΕΚ πρέπει να αναθεωρηθεί προς την κατεύθυνση πολύ δραστικότερων μειώσεων των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου έτσι ώστε να καταστεί συμβατό με τον νέο κλιματικό στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Καθώς οι μειώσεις των εκπομπών στον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής που προβλέπονται για το 2030 είναι ήδη σημαντικές (της τάξης του 70%), ο τομέας της

βιομηχανίας μπορεί να συνεισφέρει ιδιαίτερα στις απαιτούμενες περικοπές των εκπομπών σε ολόκληρη την εθνική οικονομία.

Δεύτερον, θα συνέβαλε ουσιαστικά στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής βιομηχανίας εκεί όπου τα υφιστάμενα μέτρα έχουν αποτύχει.

Τρίτον η σύζευξη πιο φιλόδοξων στόχων μείωσης των εκπομπών από την ενεργοβόρο βιομηχανία με τη χρήση πράσινου υδρογόνου αντί ορυκτών καυσίμων σε ορισμένες βιομηχανικές διεργασίες, θα μπορούσε να δημιουργήσει μια υγιή αγορά για το καύσιμο αυτό το οποίο θεωρείται κομβικής σημασίας για την επίτευξη του κεντρικού πανευρωπαϊκού στόχου της κλιματικής ουδετερότητας, συμβάλλοντας έτσι καθοριστικά στην ωρίμανση και τη σταδιακή αύξηση της ανταγωνιστικότητας του πράσινου υδρογόνου.

Προτείνεται επομένως να συμπεριληφθούν προς χρηματοδότηση από το Ταμείο Ανάκαμψης στοχευμένων έργων αντικατάστασης ορυκτών καυσίμων από πράσινο υδρογόνο, καθώς και έργων εξοικονόμησης ενέργειας και αύξησης της ενεργειακής αποδοτικότητας στις ενεργοβόρες βιομηχανίες της χώρας.

- 4. Τεχνολογίες συλλογής και αποθήκευσης διοξειδίου του άνθρακα:** Είναι ακατανόητη η σχετική αναφορά σε έργα συλλογής και αποθήκευσης διοξειδίου του άνθρακα και μάλιστα στον άξονα που αφορά στις μεταφορές (άξονας 1.3), με μία περιγραφή που αφορά ωστόσο και στη δημιουργία νέων ή αναβάθμιση βιομηχανικών μονάδων. Λανθασμένα δε αναφέρεται ότι οι τεχνολογίες αυτές είναι «νέες». Υπογραμμίζουμε ότι σε καμία περίπτωση δεν θα έπρεπε πόροι από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας να αξιοποιηθούν για έργα συλλογής και αποθήκευσης διοξειδίου του άνθρακα, σε σχέση με ανθρακικές μονάδες ηλεκτροπαραγωγής λόγω του υψηλότατου κόστους αυτής της τεχνολογίας, και της διαθεσιμότητας πολύ φθηνότερων και ταυτόχρονα πραγματικά βιώσιμων τεχνολογιών ηλεκτροπαραγωγής.

Είναι λοιπόν απαραίτητο να διευκρινιστεί σε τι ακριβώς αναφέρεται η συγκεκριμένη δράση και από τι είδους διεργασία θα προέρχεται το διοξείδιο του άνθρακα που θα αποθηκεύεται.

- 5. Αποκατάσταση εδαφών στις λιγνιτικές περιοχές:** Το σχέδιο κατανέμει 242 εκ. ευρώ για την αποκατάσταση εδαφών στις λιγνιτικές περιοχές και μάλιστα προσδιορίζει ότι αυτό το ποσό επαρκεί για την αποκατάσταση 60.000 στρεμμάτων και την απόδοσή τους για αγροτική εκμετάλλευση και άλλες χρήσεις. Ωστόσο:

Πρώτον, είναι γνωστό ότι ως τώρα δεν έχει καταρτιστεί σχέδιο αποκατάστασης των εδαφών στις λιγνιτικές περιοχές ούτε έχουν προσδιοριστεί οι χρήσεις γης καθώς δεν έχουν καν ξεκινήσει τα Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια. Επομένως απορία προκαλεί στη βάση ποιών στοιχείων έγινε η συγκεκριμένη αποτίμηση.

Δεύτερον, η έκταση των προς αποκατάσταση λιγνιτικών ορυχείων είναι πολύ μεγαλύτερη από 60.000 στρέμματα. Εκτιμάται σε περίπου 170.000 στρέμματα στη Δ. Μακεδονία και

παραπάνω από 50.000 στρέμματα στη Μεγαλόπολη. Ακόμα και αν αφαιρέσουμε το τμήμα της έκτασης που θα παραμείνει στην κυριότητα της ΔΕΗ, απομένει προς αποκατάσταση μια πολύ μεγάλη έκταση. Θα ήταν μεγάλο λάθος αν η αποκατάσταση αυτών των επιπλέον εκτάσεων γίνει με τους ήδη περιορισμένους πόρους του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης όπως αναφέρεται σε [απάντηση](#) της κυβέρνησης σε σχετική [κοινοβουλευτική ερώτηση](#), οι οποίοι πρέπει να διοχετευθούν στην ανάπτυξη μακροχρόνιων βιώσιμων οικονομικών δραστηριοτήτων της περιοχής αντί για την κάλυψη προσωρινών αναγκών όπως είναι εξ ορισμού η αποκατάσταση εδαφών.

Προτείνεται η χρήση επιπλέον πόρων από το Ταμείο Ανάκαμψης για την αποκατάσταση των εδαφών που θα μεταφερθούν στο δημόσιο στη βάση κοστολογημένου σχεδίου αποκατάστασης εδαφών και συγκεκριμένων χρήσεων γης και η δέσμευση ότι το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης θα αξιοποιηθεί μόνο για την ανάπτυξη μακροχρόνιων βιώσιμων οικονομικών δραστηριοτήτων.

Επιπλέον κρίνεται απαραίτητο να αποσαφηνιστεί ότι οι πόροι του Ταμείου Ανάκαμψης, θα διατεθούν στη ΔΕΗ αποκλειστικά και μόνο για τον σκοπό της αποκατάστασης εδαφών και δεν θα χρηματοδοτήσουν καμία άλλη δραστηριότητα της επιχείρησης.

- 6. Δίκαιη Μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών:** Εκτός από την αποκατάσταση 60.000 στρεμμάτων εδαφών στις λιγνιτικές περιοχές και μάλιστα καθ' υπέρβαση της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» που κανονικά θα επέβαλλε αυτή η αποκατάσταση να γίνει από τη ΔΕΗ, δεν προβλέπεται κανένα επιπλέον έργο για τη μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών προς χρηματοδότηση από το Ταμείο Ανάκαμψης. Πρόκειται για μια προβληματική επιλογή αν αναλογιστεί κανείς ότι το Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ) το οποίο προορίζεται να καλύψει τις επείγουσες και πολύ σημαντικές ανάγκες μετασχηματισμού των τοπικών οικονομιών τόσο των λιγνιτικών περιοχών όσο και των νησιών, έχει περιορισμένους πόρους. Συγκεκριμένα, συγκεντρώνει από το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο αλλά και την αντίστοιχη εθνική συγχρηματοδότηση (15%) μόλις €1,6 δις ευρώ. Το ποσό αυτό είναι περιορισμένο αν αναλογιστεί κανείς το μέγεθος της πρόκλησης της μετάβασης που απορρέει από τον πολύ μεγάλο βαθμό εξάρτησης των περιοχών αυτών από τη λιγνιτική δραστηριότητα (ο υψηλότερος στην ΕΕ-27) αλλά και την ταχύτητα με την οποία συντελείται η απολιγνιτοποίηση στην Ελλάδα με την ραγδαία de facto κατάρρευση της λιγνιτικής παραγωγής (επίσης η μεγαλύτερη ταχύτητα μετάβασης ανάμεσα στις λιγνιτοπαραγωγές χώρες). Είναι χαρακτηριστικό ότι οι γειτονικές μας Βουλγαρία και Ρουμανία που δεν έχουν καν δεσμευτεί σε συγκεκριμένη ημερομηνία απολιγνιτοποίησης, θα έχουν στη διάθεσή τους 1,15 δις και 1,95 δις ευρώ, αντίστοιχα, μόνο από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης (αντίστοιχο ποσό για τη Ελλάδα 755 εκ. ευρώ).

Προτείνεται επομένως η συμπλήρωση των πόρων του ΠΔΑΜ με επιπλέον πόρους του Ταμείου Ανάκαμψης. Θα μπορούσε για παράδειγμα το Ταμείο Ανάκαμψης να χρηματοδοτήσει έργα που έχουν ήδη προταθεί ή επιπλέον έργα που αφορούν τους 5 πυλώνες του Σχεδίου Δίκαιης

Αναπτυξιακής Μετάβασης, όπως έργα αποθήκευσης ενέργειας με τη μορφή πράσινου υδρογόνου ή μέσω της μετατροπής υφιστάμενων λιγνιτικών μονάδων σε μονάδες θερμικής αποθήκευσης. Κάτι τέτοιο θα «απελευθέρωνε» πόρους του ΠΔΑΜ να διατεθούν σε άλλες επενδύσεις ειδικά στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις των λιγνιτικών περιοχών, ενώ παράλληλα θα προσέφερε στο ηλεκτρικό σύστημα της χώρας εντελώς απαραίτητη επιπλέον αποθηκευτική ισχύ καθώς τα 1,38 GW αντλησιοταμιευτικών συστημάτων και συσσωρευτών που χρηματοδοτούνται από το Ταμείο Ανάκαμψης δεν επαρκούν για την κάλυψη των αναγκών αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας με ορίζοντα το 2030.

7. **Δράσεις χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού:** Οι περιγραφές των δράσεων χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού που προβλέπει το ΕΣΑΑ, όπως και εκείνες που αφορούν στις στρατηγικές αστικές αναπλάσεις είναι αόριστες και δεν αναδεικνύουν την ανάγκη να ολοκληρωθούν με διαφορετικό τρόπο από ότι συνέβαινε μέχρι σήμερα. Συγκεκριμένα, θα είναι σημαντική η συνεισφορά της χρηματοδότησης από το ΕΣΑΑ εάν διασφαλίσει ότι η διατήρηση και αποκατάσταση της βιοποικιλότητας και η ανθεκτικότητα και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή θα τεθούν ως προτεραιότητες κατά την υλοποίηση αυτών των δράσεων. Εξάλλου αυτή είναι η κατεύθυνση που δίνουν τόσο η Εθνική Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα και η αντίστοιχη για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή. Οι διεθνείς εξελίξεις επιβεβαιώνουν τη ανάγκη αυτής της στόχευσης καθώς αναμένεται ότι στο νέο πλαίσιο πολιτικής για τη βιοποικιλότητα μετά το 2020 -που θα συμφωνηθεί από τον ΟΗΕ εντός του 2021-, θα ενσωματωθεί στόχος που θα απαιτεί χωρικό σχεδιασμό για το 50% της έκτασης χερσαίας και της θαλάσσιας έκτασης του πλανήτη, διατηρώντας τις περισσότερες από τις ανέγγιχτες και άγριες εκτάσεις άθικτες και επιδιώκοντας την αποκατάσταση ποσοστού των φυσικών οικοσυστημάτων. Ειδικότερα για το αστικό περιβάλλον, αναμένεται ότι θα τεθεί στόχος για αύξηση κατά 100% των πράσινων χώρων στις πόλεις.
8. **Ποσοστό χρηματοδότησης για την προστασία της βιοποικιλότητας:** Η επένδυση €100εκ. που προβλέπει το ΕΣΑΑ για αμιγώς δράσεις προστασίας της βιοποικιλότητας αποτελεί το 0,32% των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης και το 0,17% του συνολικού επενδυτικού ποσού μετά την κινητοποίηση των πόρων. Αν προσθέσει κανείς στις δράσεις προστασίας της βιοποικιλότητας και την πρόβλεψη για το πρόγραμμα αναδασώσεων, τότε το αντίστοιχο ποσοστό που αναφέρθηκε παραπάνω αυξάνει στο 1,05% από το Ταμείο Ανάκαμψης και στο 0.6% του συνολικού επενδυτικού ποσού. Η δέσμευση αυτή είναι ελάχιστη, με δεδομένο ότι οι δράσεις για την προστασία της βιοποικιλότητας αναφέρονται ρητά ως επιλέξιμες δράσεις υπό τον άξονα της πράσινης μετάβασης του Ταμείου Ανάκαμψης.

Η πρόσφατη συμφωνία για δέσμευση του 7,5% των πόρων του ευρωπαϊκού Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου 2021-2027 από το 2024 και του 10% από το 2026 για τη βιοποικιλότητα είναι εξάλλου ενδεικτική της τάσης για στοχευμένη χρηματοδότηση για τη φύση. Μάλιστα, καθώς στο Σχέδιο Ανάκαμψης δεν περιλαμβάνεται αναφορά σε στρατηγικά κείμενα όπως είναι η Εθνική Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα και το νέο (υπό-κατάρτιση) Σχέδιο Δράσης για τη Βιοποικιλότητα και το Πλαίσιο Δράσεων Προτεραιότητας για τις χρηματοδοτικές ανάγκες των περιοχών Natura 2000 δεν είναι εμφανής η συνάφεια και η

συμπληρωματικότητα με το συνολικότερο εθνικό σχεδιασμό για τη βιοποικιλότητα. Επίσης, δεν είναι δυνατή η εκτίμηση της συμπληρωματικότητας με διαθέσιμη χρηματοδότηση, .π.χ. από το ΕΣΠΑ 2021-2027.

Προτείνεται να επαναξιολογηθεί και να αυξηθεί το επίπεδο της χρηματοδότησης για τη διατήρηση και την αποκατάσταση της φύσης. Εξάλλου οι δράσεις για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας είναι προς τη σωστή κατεύθυνση καθώς καλύπτουν σημαντικά κενά, όπως είναι η δημιουργία εθνικού συστήματος παρακολούθηση ειδών, οικοτόπων και προστατευόμενων περιοχών, ενώ παράλληλα θέτουν τη βάση για τη βιώσιμη ανάπτυξη των προστατευόμενων περιοχών, π.χ. με τη δημιουργία δικτύου μονοπατιών.

9. **Ταυτότητα για την ελληνική φύση:** Προτείνεται, στο πλαίσιο της στόχευσης για πράσινη ανάκαμψη, οι δράσεις προστασίας μαζί με εκείνες που αφορούν στη βιώσιμη ανάπτυξη των προστατευόμενων περιοχών να συνδεθούν μέσα από τη δημιουργία μίας ενιαίας νέας ταυτότητας (brand) π.χ. Nature Greece, η οποία να παρουσιάζει μέσω διαδικτυακής πλατφόρμας την ποικιλομορφία της ελληνικής φύσης, τις προστατευόμενες περιοχές της χώρας και συγχρόνως να παρέχει σύνδεση τους τοπικούς προορισμούς και υπηρεσίες αλλά και τοπικά προϊόντα, π.χ. μέσω κάποιας πιστοποίησης.
10. **Αποκατάσταση της φύσης:** Πέρα από το πρόγραμμα αναδασώσεων, εφόσον υλοποιηθεί με μεθόδους συμβατές με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, φαίνεται να είναι ευθυγραμμισμένο με τη στόχευση της ΕΕ για φύτευση 3 δισεκατομμυρίων δέντρων στην Ευρώπη μέχρι το 2030. Ωστόσο από το Σχέδιο Ανάκαμψης απουσιάζουν άλλες επενδύσεις που μπορούν να συνδράμουν στην πράσινη ανάκαμψη της χώρας αλλά και στο πλαίσιο του νέου Ευρωπαϊκού Σχεδίου για την Αποκατάσταση της Φύσης.

Στο πλαίσιο αυτό, προτείνεται να ενσωματωθεί η αποκατάσταση ρεμάτων, δέλτα και υγροτόπων, στις δράσεις εκείνες που αφορούν στην αντιπλημμυρική προστασία, την πολιτική προστασία και τη διαχείριση κινδύνων που ήδη προβλέπει το Σχέδιο. Από τις περιγραφές που περιέχει το Σχέδιο, δεν διαφαίνεται να ενσωματώνεται στον σχεδιασμό η διάσταση αυτή στα προτεινόμενα έργα.